

BANK GOSPODARSTWA KRAJOWEGO
Departament II Planowania
Wydział Ekonomiczny

Warszawa, 31 marca 1949 r.

ZAGADNIENIA GOSPODARCZE w świetle prasy i literatury ekonomicznej zagranicę

Nr. 6

S p i s r e c c o z y :

N.K.KOLLI, rzeczywisty członek
Akademii Architektury w ZSRR
" Idee stalinowskie w budownictwie
miast " .

I. JEGOROW-kandydat наук architek-
tonicznych

" Cechy nowoczesnego budownictwa
miejsciego na Białorusi " .

Architektura i Sztuka
Nr. 1, - 1949.

Architektura i Sztuka
Nr. 1, - 1949.

IDEE STALINOWSKIE w BUDOWNICTWIE MIAST.

Architektura i
Stroitelstwo
Nr.1,- 1949

Obrzymie sukcesy narodu radzieckiego w budowie socjalizmu, nieustanny rozwój gospodarki narodowej i kultury w naszym kraju świadczą z wyjątkową wyrazistością o niezwykłej sile życiowej idei leninowsko-stalinowskiej. Wielokrotnie wrogowie leninizmu głosili, że niemożliwe i nieziszczalne jest to, do czego dąży w swej pracy nad przebudową kraju ludzie radzieccy w myśl perspektyw, które Lenin i Stalin otworzyli przed partią i narodem. A za każdym razem przebieg wydarzeń historycznych potwierdzał w pełni genialne przewidywania i plany Lenina i Stalina, w proch obracając oszczerstwa wrogów i ponure proroctwa ludzi małomiernych.

Pomysł i praktyka przebudowy Moskwy jest jednym z tych świętnych przykładów, zaczerpniętych z samej naszej socjalistycznej rzeczywistości i świadczących o potędze, głębi i wielkiej życiwości przekształceń, które projektuje i realizuje partia, wciągając do gigantycznej pracy nad socjalistyczną przebudową naszego społeczeństwa najszersze masy pracujące. W swej postaci pierwotnej plan socjalistycznej przebudowy Moskwy powstał jeszcze za życia Lenina i wtedy już plan ten stawał przed budowniczymi niezmiernie szerokie zadania społeczne i artystyczne, których rozwiązanie powinno było dać ludności pracującej Rosji najlepsze warunki bytowania, a miasto uczynić pięknym. Koncepcje o głęboko narodowym charakterze, ~~z amerykańską~~ pierwotne projekty przeplanowania Moskwy, zostały wyczerpujaco opracowane i rozwinięte w ostatecznym planie przebudowy stolicy, który naród nazwał planem stalinowskim, według imienia jego inicjatora i twórcy, słusznie uznajac ten

plan za ukoronowanie teorii i praktyki socjalistycznej budowy miast.

Opracowanie planu rekonstrukcji Moskwy, a przede wszystkim wskazówki towarzysza Stalina w toku dyskusji nad tym planem, stały się zasadniczym założeniem wszelkich robót urbanistycznych w naszym kraju w latach następnych oraz podstawa tworzenia najbardziej postępowej w świecie urbanistyki radzieckiej.

Odrzucając stanowczo zarówno sururbanistyczne projekty miast-olbrzymów, jak utopijne koncepcje rozładowania wielkich miast, decyzja partii i rządu o generalnym planie przebudowy Moskwy wyraźnie ustaliła zasadę maksymalnego zachowania oblicza stolicy w takim stanie, jaki powstał w toku dziejów oraz zasadę stopniowego, planowego rozwoju miast radzieckich.

My, uczestnicy dyskusji nad generalnym planem rekonstrukcji Moskwy, zapamiętaliśmy na zawsze madre wskazówki towarzysza Stalina w sprawach architektury i planowania stolicy radzieckiej oraz dożyliśmy - w miarę naszych sił i wiedzy - do wcielenia tych wskazówek w naszych pracach urbanistycznych.

Najważniejszym zasadniczym założeniem obecnego radzieckiego budownictwa miast jest zasada planowości. Przebudowe miast istniejących i budowę nowych realizuje się według jednolitego dla każdego miasta planu, który ma na celu nie tylko właściwe skojarzenie wszystkich elementów składowych miasta (a więc gmachów publicznych, domów mieszkalnych, zakładów przemysłowych, sieci transportowej itp.), lecz który zapewnia miastu również jednolitość kompozycyjną. Mówiąc inaczej, planujemy miasto, jako jednolity architektoniczny i społeczny organizm, którego wszystkie elementy podporządkowane są jednej idei, określającej oblicze poszczególnych gmachów, ich grup, ulic i placów.

Zasada planowości jest najważniejszą zasadą budowy miast radzieckich i niemożliwa jest do zastosowania w krajach kapitalistycznych, gdzie zabudowa miast zależy całkowicie od interesu materialnego prywatnego przedsiębiorcy, od kaprysów przypadkowego właściciela placu budowlanego itd.

Dawniej nie doceniano często zasady planowości w zastosowaniu do budowy miast. Dopiero po przedyskutowaniu i zatwierdzeniu

generalnego planu odbudowy Moskwy, po wyraźnych i stanowczych wskazówkach towarzysza Stalina w tej dziedzinie, architekt-planista, jak go nazywano dawniej, staje się architektem-budowniczym miast.

Jeszcze na naradzie z dn. 14 lipca 1934 roku, poświeconej sprawie generalnego planu przebudowy Moskwy, towarzysz Stalin ostro wystąpił przeciw instytucjom, które ignorowały zasadę planowości i budowały tam, gdzie im się chciało.

" Trzeba budować - mówi towarzysz Stalin - według ścisłe określonego planu. Każdy, kto przeciwko temu planowi wykroczy, musi być przywołany do porządku ".

Na wymienionej wyżej naradzie zgłoszono wniosek o przeniesienie budowy stolicy bodaj o 100 kilometrów dalej od miasta, które powstało droga historyczna. Wniosek ten kusił nie jednego architekta swoim pozornym " radykalizmem ".

Twarzysz Stalin stanowczo odrzucił ten wniosek. Stwierdził on, że stare miasto powstało, jako forma osiedlenia ludności, by najmniej nic przypadkowo, że jest ono niewatpliwie najbardziej oszczędnym typem osiedla i że byłoby zupełnie niesłusznie docydować się na niesprawdzony eksperyment w tak wielkiej i odpowiedzialnej sprawie, jak budowa Moskwy.

Według koncepcji towarzysza Stalina przestarzałe budynki mieszkaniowe muszą być zastąpione w najbliższych latach przez nowe, zbudowane na nowych zasadach.

Te i inne wskazówki towarzysza Stalina co do zagadnienia oblicza architektoniczo-planowego przyszłości Moskwy określają z wyczerpującą wyrazistością zasadniczy rys budownictwa miast radzieckich, mianowicie - traktowanie miasta, jako jednolitego organizmu.

Cała działalność architektury radzieckiej przenikła troska o człowieka, dążącą do zapewnienia mieszkańcom najwyższego komfortu i przytulności, do stworzenia warunków, najbardziej sprzyjających pracy i odpoczynkowi.

" Dobre urządzenie mieszkań " w rozumieniu praktyki radzieckiego budownictwa oznacza nie tylko takie lub inne wyposażenie techniczne, lecz pewien stopień kultury budownictwa, zapewniający racjonalne skojarzenie wymagań technicznych, społeczno-życiowych

i higienicznych.

Dlatego budownictwo radzieckie nadaje taki wielka wagę problemom organizacji dzielnicy mieszkaniowej, tworzeniu wielkich obszarów zielonych, zorganizowaniu sprawnej komunikacji miejskiej, placów do zabaw dziecięcych, punktów odpoczynku dla dorosłych itd.

W początkowym okresie rozwoju architektury radzieckiej dużo było w tej dziedzinie niedocięgnieć i błędów. Szereg architektów - pl. nistów w pogoni za efektem zewnętrznym opracowywał projekty budowlane niewielkich osad, o niezwykle szerokich magistralach, zabudowanych przez nieproporcjonalnie wysokie gmachy. Zapominali oni o tym, że nie efektywność zewnętrzna, lecz treść wewnętrzna, troska o ludzi jest najważniejszym sprawdzianem wartości architektonicznej. miasto, że w każdym dziele architektury forma odpowiadając powinna przeznaczeniu danego obiektu.

Wypowiedzi towarzysz Stalina w toku obrad nad generalnym planem przebudowy Moskwy spowodowały i w tej dziedzinie radykalny zwrot. Czł. Akademii Nauk W. Wiesniak, wspominając o naradzie na Kremlu z dn. 14 lipca 1934 r., mówi (vide pismo "Architektura ZSRR", Nr. 12, r. 1939) :

" W żywych, wyrazistych i niezwykłych ze względu na ich głębokość i prostotę słówach J. W. Stalin dał nam wskazówki nie tylko co do tego, jak przebudować stolicę, lecz i co do tego, jak trzeba pracować w ogóle, - jak planować, projektować, budować. W architekturze nie powinno być nic sztucznego, nie na pokaz, żadnych błyskotek, żadnego efektu dla efektu. W wszystkich wypadkach punktem wyjścia być powinno właściwie zrozumienie: skala, celowość, sama istota sprawy. Uwzględniać trzeba konkretne otoczenie i konkretne warunki budowy, nie pozwalać na przesadę i rzeczy zbędne. Budować trzeba pieknie i oszczędnie, licząc się we wszystkich wypadkach z potrzebami człowieka radzieckiego, z tym, jak mu będzie lepiej, wygodniej ..... Kupiecka "współnictwo" na pokaz jest nam nie do twarzy. Po co budować nadmiernie szerokie magistrale? Szczerość magistrali i ulic określi się w ostatecznym wyniku celowości, możliwości zapewnienia sprawnego ruchu kołowego i pieszego."

Równie pełne treści i znaczenia są sformułowane przez towarzysza

rzysza Stalina tezy w sprawie zasiedlenia miast.

Dedykując znaczenie dla naszej teorii i praktyki budownictwa miast mają również wskazówki towarzysza Stalina w sprawie wykorzystania nadających się do tego pod względem kompozycyjnym naturalnych właściwości danej okolicy. Maksymalne wykorzystanie tych odrewności lokalnych - rzeki, brzegu morskiego, właściwości gruntu, masywów zieleni - i włączenie wszystkich tych niezmiernie ważnych elementów do kompozycji miasta - oto są zasady, które znajdują swój wyróż w wszystkich generalnych projektach odbudowy miast - Stalingradu, Rostowa nad Donem, Noworusyjska, Smoleńska i wielu innych.

Poruszając na naradzie lipcowej 1934 r. sprawę znaczenia Moskwy-rzeki w planie Moskwy-miasta, towarzysz Stalin podkreślił rolę rzeki, jako jednej z głównych osi planu i wskazał na celowość takiego rozwiązania zadań zabudowy, któreby przewidzisko przełożoność ruchu na całej długości obu nadbrzeży oraz rozmieszczenie wzdłuż brzegów głównie domów mieszkaniowych i instytucji publicznych.

Każdym swym słowem, każdym swym twierdzeniem towarzysz Stalin podkreślał troskę o mieszkańców Moskwy, traktując z równą uwagą sprawy przebudowy centralnych części miasta i jego przedmieścia.

Najważniejszymi cechami radzieckiego budownictwa miast jest demokratyzm i humanizm. Pozdrawiając Moskwę w dniu jej osiemsetlecia, towarzysz Stalin powiedział :

"Jedna z najgorszych pląt wielkich stolic europejskich, azjatyckich i amerykańskich jest istnienie dzielnic nędznych, gdzie miliony spałejzowanych pracowników skazane są na wegetowanic i powolną, mączącą śmierć. Zaśuga Moskwy polega na tym, że zlikwidowała ona całkowicie te dzielnice i umożliwiła pracownikom przeniesienie się z piwnic i lepiąnek do nowych, kulturalnie urządzeniowych domów, które zbudował rząd radziecki."

Samo pojęcie "przedmieścia", wskazujące na chaotyczność zabudowy, nędzne budy i lepiąnki, brak elementarnych urządzeń kulturalnych, zaniki w słownictwie radzieckim. Więc z pośród dawnych "przedmieść" Moskwy i innych miast niczym się dzisiaj nie różni, pod względem architektury i urządzeń kulturalnych od centralnych dzielnic miasta. W radzieckiej praktyce zabudowy miast za-

tertu zostało granica między indywidualnymi dziełami sztuki architektonicznej dla "wybranych", a budownictwem masowym. Naród radziecki - jako jedyny klient i gospodarz w kraju - stawia budownictwu swych miastek, swych klubów, swych teatrów wysokie wymagania natury estetycznej i funkcjonalnej, architekci radzieccy dążą do zaspokojenia tych wymagań w najwyższy stopniu.

Plany, które opracowuje nasze państwo, zapowiadają narodowi kraju Radzieckiego niezależność, terenność i przepiękną przyszłość. Plany te są wielkie, rozległe, a jednocześnie realne. Miasto Moskwy i innych miast dobrze pamięta przedwojenne tempo przebudowy. Tempo zis budownictwa miejskiego po skończeniu działań wojennych niebrzożo jeszcze szerszego rozachu niż przed wojną.

Jeszcze w latach wojennych najlepsi mistrzowie architektury radzieckiej opracowali generalne projekty odbudowy i przebudowy miast, zburzonych przez wrogów. Opracowane w ostatnich latach projekty odbudowy i przebudowy Stalingradu, Rostowa nad Donem, Woroncza, Smoleńska, Nowogrodu, Klinina i wielu innych miast weciągają dążenie do uwydatnienia w obliczu przyszłego miasta cech socjalistycznego humanizmu, rzeczywistej demokracji, troski o człowieka. Każdy z tych projektów jest szczególnym planem rozwoju miasta. W każdym z nich odczuwa się dążenie do jednolitości kompozycyjnej organizmu miejskiego, do jaknajszerszego uwzględnienia ukształtowanego historycznie oblicza miasta, właściwych jemu jedynemu odrebnosci narodowo-obyczajowych, klimatycznych i przyrodniczych. Każdy z tych projektów szeroko zastosowuje ideę budownictwa miejskiego, oparto na teorii Lenina-Stalina o socjalistycznej przebudowie naszej ojczyzny, każdy z tych projektów sumiennie bierze pod uwagę wskazówki Wielkiego Stalina, sformułowane przy omówieniu generalnego planu przebudowy Moskwy. W tym niestająco ruchu naprzód, drodze wskazanej przez Lenina i Stalina, kryje się również poziom wszelka wątpliwość gwarancji zrealizowania w pełni wszystkich projektów budownictwa miejskiego w naszej pieknej rzeczywistości. -

J. JEGOROW - kandydat nauk
architektonicznych

CECHY NOWOCZESNEGO BUDOWNICTWA MIEJSKIEGO na BIAŁORUSI.

Architektura i Stroitel-
stwo. Styczeń, 1949.

Pierwsze wzmianki o miastach białoruskich, z których wiele ma za sobą tysiącletnią historię, spotykamy w najdawniejszych kronikach. Tak więc kroniki wymieniają: Połock w r. 862; Turów w r. 980; Witebsk w r. 1021; Mińsk w r. 1067; Pińsk w r. 1097; Brześć w r. 1099; Słuck i Nowogródek w r. 1116; Rogaczew w r. 1142, Mohylów w r. 1267 itd. Są to daty pierwszych wzmianek, lecz same miasta powstały jeszcze dawniej. Miasta te były niewielkimi twierdzami i budowali je Słowianie wschodni celem obrony swych ziem.

Pierwotnie miasta składały się tylko z twierdz, lecz w miarę rozwoju rolnictwa, rzemiosł i handlu rozpoczyna się ich rozrost. W wiekach XI-XII ludność miast nie mieści się już w granicach twierdz i wkrótce nich zaczynają powstawać osady lub przedmieścia. Tak rozwijały się stopniowo miasta Białorusi z ich arystokratyczną "góra" i demokratycznym "dolem", rozrastając się wzdłuż dróg, tworząc nieformalny system promienisty. Twierdza o ścianach drewnianych, czasem i murowanych, o wieżach, o zespołach cerkwi, a u jej stóp - drewniana parterowa osada o wąskich, krzywych uliczkach, zaúlkach, impasach - takie było oblicze starożytnego miasta na ziemi białoruskiej. Poszczególne zabytki tej architektury, które przetrwały do naszych czasów, świadczą o wysokiej, samoistnej kulturze artystycznej narodu białoruskiego w XI-XII wieku.

Zdobywcy ludzoziemscy usiłowali na wszelkie sposoby zmienić oblicze architektoniczne starożytnych miast białoruskich. Można mówić o świadomej intencji zdobywców "skatoliczenia" miast

BANK GOSPODARSTWA KRAJOWEGO

ZAGADNIENIA GOSPODARCZE

w świetle

prasy i literatury ekonomicznej zagranicą

W A R S Z A W A

ROK IV.

31 MARZEC 1949

Nr 6

białoruskich. Burzono twierdze i zamki w Połocku, Witebsku, Pińsku, i innych miastach, burzono lub przebudowywano starożytnie świątynie. Na ich miejscu wznoszono katolickie i jezuickie klasztory i kościoły.

Zajmując najwyższe punkty miast, wieże kościołów i klasztorów katolickich o swoistej architekturze zaczynają górować w sylwecie miasta. Przykładem przynajmniej zmiany oblicza starożytnego miasta rosyjskiego w tej epoce jest miasto Nińsk. Właśnie wtedy, w okresie XVI-XVII wieku, centrum architektoniczne miasta stworzone zostało w postaci placu, obudowanego takimi gmachami, jak: ratusz, klasztor Bernardynów i Dominikański. W tymże czasie zniszczono starożytnie "horodyszcze" mińskie, zbudowane przy ujściu rzeki Niemigi do Świsłocza. Gmachy te, obce narodowi z ducha, wzniósły się nad miastem i nadały mu nowe oblicze architektoniczne.

Nie mniej charakterystyczna z tego punktu widzenia była wykonana przez zdobywców przebudowa soboru Sofijskiego w Połocku i stworzenie architektonicznego centrum miasta w postaci placu z kościołem i klasztorem jezuickim.

Polityka budowlana zdobywców była tylko elementem ich ogólnego dażenia do zniszczenia kultury białoruskiej.

Jeżeli zaś chodzi o poprawę rozplanowania miast, to w ciągu stuleci obcego panowania nie zrobiono w tej dziedzinie nic istotnego. Miasta rozwijały się w całym ciągu bezplanowo, chaotycznie.

Pierwsze wielkie prace w dziedzinie rozplanowania miast białoruskich rozpoczęły się w końcu wieku XVIII, po wyzwoleniu Białorusi. W ostatnich trzecich XVIII wieku Komisja o murowanej zabudowie miast Sankt-Petersburga i Moskwy opracowała projekty rozplanowania szeregu miast białoruskich.

Tak więc dnia 21 lutego 1778 r. zatwierdzono plany dla 19 miast białoruskich: Połocka, Witebska, Mohylewa, Orszy, Rogaczewa, Bychowa i innych. Na gruncie tych planów powstało istniejące jeszcze i dzisiaj rozplanowanie centralnych dzielnic wielu miast Białorusi.

Jednakże rozplanowanie miast w XVIII-XIX wieku miało ciasno-klasowy charakter. "Troska" rządu carskiego o dobre urządzenie miast na odzyskanych ziemiach sprowadziła się głównie do stworzenia w każdym mieście ośrodka reprezentacyjnego, którego zadaniem było demonstrowanie potęgi i siły władzy.

W centrum miasta budowano gmachy urzędowe, policyjne i więzienia, sobór, dom gubernatora, szereg sklepów; brukowano place i ulice; w centrum skupiały się również zielenie.

Dzielono terytorium miasta na określone klasowe i narodowe dzielnice; ulice, najbliższe centrum, przeznaczano dla szlachty, przedmieścia dla ludzi pracujących. W każdym mieście najgorsze, najdalejsze od centrum i nizinne tereny przeznaczano dla osiedlania Żydów,

Pomimo ograniczoności klasowej budownictwa miejskiego w wieku XVIII-XIX, było ono jednak, jak na owe czasy, zjawiskiem postępowym. Zamiast splatanej, przypadkowej zabudowy, miasta białoruskie miały wyraźne plany zabudowy prostokątnej lub wachlarzowej. Postępowy charakter rozplanowania wyraził się jeszcze i w tym fakcie, że miasta białoruskie zaczęto po raz pierwszy traktować, jako jednolite organizmy - i z punktu widzenia funkcjonalnego i estetycznego. Prawidłowość, lub, jak wówczas mówiono, "regulerność" rozplanowania uważano wtedy za rzecz najważniejszą. Mistrzowie owych czasów pisali: " Nic tak nie dopomaga do rozwoju miasta i jego dobrego urządzienia, jak wypełnienie jego środka znakomitymi budowlami i "regularstwo" .... Regularstwo wymaga, aby wszystkie domy wzdłuż ulicy aż do skrzyżowania się jej z inną ulicą budowano o jednolitej fasadzie ".

Główna zaleta ówczesnych kompozycji planowych była ich prostota i jasność. To właśnie zalety planów miejskich umożliwiły przestrzeganie przy zabudowie miasta pownej artystycznej konsekwencji, zabudowywanie miast drogą niewielkich zespołów domów w węzłowych punktach planu i nadawanie miastu w ten sposób czystej linii architektonicznej i przejrzystości zabudowy. Zasadnicza wada ówczesnego planowania była jego abstrakcyjna geometryczność. Nic myślało się o malowniczości konturów każdego konkretnego miasta, nie brano się nicmniej we ogóle pod uwagę historycznego układu rozplanowania miasta.

W epoce kapitalistycznej rozwój przemysłu, transportu kolejowego i handlu wywołał gwałtowny wzrost miast i ludności miejskiej. Przemysł powstawał zazwyczaj wzdłuż brzegów rzek, często w górnym (tj. biegu (w stosunku do miasta) lub też w śródmiastu dzielnic mieszkaniowych. Ku fabrykom ciągnęły się tory kolejowe, a wzdłuż nich grupowały się najrozmaitsze budynki

i urządzeń składowo. Wszystko to powstawało w miastach sierżutnic, wybitnie pogarszając ich strukturę planową i stan zdrowotny. Obszorne dzielnice mieszkane odcięte były od źródeł wody, rzeki zanieczyszczone wodami ściekowymi, planując nadbrzeżne gineły, dzielnice mieszkane znalazły się w półce zdymionie. Linie kolejowe rozcinały tereny miejskie na poszczególne dzielnice, komunikacja zwane między nimi była utrudniona.

Bezplanowość taka cechowała każde miasto, wśród nich i Mińsk - stolicę Białorusi. W samym środku Mińska, przy skrzyżowaniu głównej ulicy z rzeką Swisłocz, część parku miejskiego wyrażono, a na "zwolnionym" terenie wybudowano elektrownię (skutki tego "planowego" wyczynu odczuwały się jeszcze i dzisiaj). Wzdłuż Swisłoczy osiedły przedsiębiorstwa przemysłowe, w tej liczbie wielki garbarni, spuszczając swoje wody ściekowe do rzeki. Niewielkie rzeki Swisłocz i dopływ jej, Niemiga, zmienione zostały w epoce kapitalistycznego rozwoju miasta w kanały ściekowe.

Rozwój komunikacji wewnątrz miasta - tramwajów i trolleybusów - dotąd utrudniony jest w Mińsku, ponieważ terytorium miejskie było w epoce kapitalistycznej przecięte terenami kolejowymi. Dopiero po zakończeniu budującego się obecnie wiaduktu największej dzielnicy przemysłowej Mińska połączona została z centrum linia tramwajowa i trolleybusowa.

W epoce rozwoju kapitalistycznego zwiększało się pogorszyło architektoniczno-artystyczne oblicze miasta. Gospodarka miejska i grunty miejskie stały się wtedy narzędziem ordynarnego wyzysku i bogacenia się, co doprowadziło w konsekwencji do nadmiernego stłoczenia domów w poszczególnych dzielnicach. Ulice-korytarze stały się przeważającym typem zabudowy. Pełna złego smaku architektury domów czynszowych i czysto funkcjonalna architektura zespołów fabrycznych szpaciła całe dzielnice miejskie i przekreślała wyróżistość artystyczną sylwetki miasta. Miasto zaczęło się rozprzestrzenić na poszczególne dzielnice bez żadnego oblicza artystycznego.

W przededniu Wielkiej Październikowej Rewolucji Socjalistycznej miasta białoruskie w porównaniu z rosyjskimi były miastami zasiedlonymi i prowincjonalnymi. Największe z nich: Mińsk, Witebsk i Homel liczyły około 100.000 ludności każde, Grodno, Mohylów i Brześć - po 50.000; Pińsk i Połock - po 30.000. Ludność trudnika

się głównie handlem, przedsiębiorczością prywatną i pracą u osób prywatnych. Przemysł w porównaniu z miastami rosyjskimi, był słabo rozwinięty, klasa zas robotnicza stanowiła bardzo niewielki odsetek ludności.

Kultura miast białoruskich stała na nadzwyczaj niskim poziomie. W żadnym z nich nie było ogólnomiejskiej kanalizacji. Ścic wodociągowa mieli tylko nieliczne miasta i obsługiwała ona tylko dzielnice centralne. Ludność pracująca nie raz nie korzystała z wodociągów nawet tam, gdzie one były, wskutek zbyt wysokich taryf. W roku 1905 w Mińsku trzeba było płacić jedną kopięjkę za pięć wiader wody wodociągowej, podczas gdy przeciętny dzienny zarobek robotnika nie przekroczał 20 kopiejek dziennie. Powierzchnia parków i zieleniów miejskich była znikoma, wynosząc w Mińsku 3,3 % zabudowanego terytorium miasta (czyli $2,5 \text{ m}^2$ na osobę); w Grodnie 1,4 %; w Homlu 0,6 %, w Mohylewie i Połocku 0,3 %. W Witebsku, Bobrujsku i Pińsku nic było wogół zieleniów publicznych. Wszystkie miasta białoruskie mieli ogólnym tylko siedem gmachów centralnych i ani jednej wyższej uczelni. Natomiast w każdym mieście gubernialnym były dziesiątki cerkwi i po kilku wieżach; olbrzymia liczba jadłodajni z wyszynkiem i karczem, prowadzonych z ramienia skarbu państwa, a następnie domów nieruchomości, zamkniętych i jawnych spelunki.

Stan zdrowotny miast był przygnębający, grunty i źródła wody zatrute były nieczystościami. Ogromna liczba dołów do wyrzucania nieczystości rozrzucona była po całym mieście.

Powierzchnia zabudowy centralnych dzielnic miejskich dochodziła do 60-75 %.

Wielka Październikowa Rewolucja Socjalistyczna, powołującą do władzy lud pracujący, zmieniła radykalnie życie miast białoruskich, cały system ich gospodarki i rozwoju urbanistycznego. Na porządku dziennym postawiono jak najszybszą likwidację dzielnic ubogich, tych ognisk nędzy i warunków antysanitarycznych, przeniesienie pracujących do domów burżuazyjnych, zbudowanych na miejscu zburzonych ruder dobrze urządzenych dzielnic mieszkaniowych. Nowa treść życia miast wymagała racjonalnego, planowanego rozmieszczenia zasadniczych elementów miasta. Powstał szerski zespół zagadnień, które partia postawiła urbanistyczne zadanie-

ckiej. Po raz pierwszy w historii budowy miast stworzenie wygodnego, zdrowego i pięknego miasta dla całej ludności miejskiej przonicione zostało z dziedziny murów do dziedziny praktycznego rozwijania.

Miasta białoruskie zaczęto przebudowywać nieco później, niż miasta innych republik radzieckich. Wojny cywilne i wojny z białymi Polakami odsunęły rozpoczęcie robót rekonstrukcyjnych. Do lat 1928-30 miasta białoruskie leczyły przed wszystkim swoje rany, zanim przeszły wojnę. W okresie pierwszej pięciolatki stalinowskiej budowa na ogromną skalę przedsiębiorstw przemysłowych, mieszkani, instytucji powszechnej użyteczności i instytucji kulturalnych - wszystko to wysunęło z cała ostrością problemy szerskiej i głownej przebudowy miast białoruskich. Podstawa prawna teoretyczna i praktyczna w dziedzinie przebudowy i zbudowy miast białoruskich, jak i wszystkich innych miast Związku Radzieckiego, był plan generalny, zatwierdzony w roku 1935 przez C.K. WKP (b) i Radę Komisarzy Ludowych ZSRR.

Począwszy od lat trzydziestych, odbyły się w Białorusi intensywne opracowywanie projektów przeplanowania miast. Opracowano i zatwierdzono plany generalne Homlu, Hohylowa, Mińska, Połocka, Witobelska, Rzeczyca i szeregu innych miast. Pracowano również nad szczegółowymi projektami rozplanowania poszczególnych dzielnic i najważniejszych punktów węzłowych miasta.

Według tych projektów prowadzono w miastach wielkie roboty rekonstrukcyjne. Zasadnicze punkty węzłowe kompozycyjne planów oznaczały się budową monumentalnych gmachów i zespołów.

Szczególnie silnie zmieniło się oblicze stolicy republiki - Mińska, gdzie w ciągu kilku lat przedwojennych wzniесiono monumentalne gmachy: dom rządu, dom C.K. KP (b)B, dom oficerów i szereg innych; całe miasto zostało skanalizowane, zaprojektowane z inicjatywy mieszkańców i własne ich siłami stworzono sztuczne jezioro na rzece Swisłoczy, powstały w mieście piękne place oraz podstawa ogólnomiejskiego parku kultury i odpoczynku. W ciągu dziesięciu lat przedwojennych Mińsk zmienił się nie do poznania. Zwiększył się dwukrotnie i przekształcił się z miasteczka prowincjalnego w dobrze urządzone miasto socjalistyczne.

Analogiczne procesy odbywały się w innych miastach republiki; konsekwentnie,ściśle według planu, realizowane ich architektoniczna

przebudowę. W ciągu całej swojej tysiącletniej historii miasta białoruskie nic zaczynły ani takiego tempa, ani takiego rozмаłu prac urbanistycznych. Nigdy i nigdzie w świecie historii urbanistyki nic znala takich przykładów, by w ciągu lat dziesięciu wielkie miasta o stotysięcznym zaludnieniu rozrastały się w dwójnascie i odbudowano w nich wszystkie najważniejsze gmachy. Takie budownictwo możliwe jest tylko w radzieckim państwie socjalistycznym, gdzie prowadzi się to budownictwo w interesie całego kraju, całego narodu, według jednolitego planu państwowego.

Nowość, niebywały rozmał i szybkie tempo tych prac wymagały od urbanistów wielkiej myсли teoretycznej i artystycznej, umiejętności przewyższenia trudności w robocie praktycznej. Nie wszyscy posiadaли te zalety. Proces budowy wyprzedzał często opracowanie projektów, co komplikowało zadanie zespołowej zabudowy. Były wypadki, gdy architekci nie umieli stworzyć właściwego architektonicznego obrazu nowych wspomnianych gmachów, zapalali się do anty-artystycznego konstruktywizmu. Wszystko to odbiło się na budownictwie tego czasu. Nawet w Mińsku, gdzie budowano jednocześnie szereg wielkich obiektów użyteczności publicznej i mieszkalnych, nie udało się wtedy stworzyć konsekwentnych zespołów architektonicznych. Nicudne sa pod względem architektonicznym gmachy Klubu pracowników przemysłu spożywczego, osiedla uniwersyteckiego, banku komunalnego i niektóre inne budowle. Lecz zasadniczy rozwój architektoniczny Mińska szedł właściwą drogą.

Rozwój ten przerwał wiernie napasť faszystowskich Niemiec. Atak nastąpił w dniu uroczystości otwarcia przez mnieczan sztucznego jeziora - dźieļa ich własnych rak.

Okupanci niemieccy wyrządzili Białorusi nieobliczalne szkody. W miastach około zaledwie 20-30 % budowli. W większości miast zniszczone najbardziej wyrzyste, najbardziej harmonizujące z ogólnym obliczem miasta elementy zespołów architektonicznych. Baranzyński zburzeno zabudowę głównych ulic oraz placów przy dworcach kolejowych i placów centralnych. Zginęły projekty planowania miast, materiały i dokumenty miernicze, zasadnicze plany sieci podziemnej.

Z chwilą wyzwolenia Białorusi od zaborców faszystow-

skich rozpoczęła się tam olbrzymia akcja odbudowy. Architekci i inżynierzy białoruscy w najtrudniejszych warunkach przystapili do opracowania niezbędnych planów odbudowy; brakło wykwalifikowanych kadr, nie było opracowań mierniczych. Pomimo to wszystko zadanie zostało rozwiązane.

Z praktyki przedwojennej "Gippregoru" wiemy, że pomiary geodezyjne i opracowanie ogólnego planu dużego miasta pochłaniało zwykle najmniej pięć lat. W zburznej zaś przez wrogów Białorusi opracowanie nowego planu ogólnego dla Mińska zostało już w r. 1946; plany generalne dla Homla, Pińska, Połocka, Dzierżyńska - w r. 1947; dla Witebska, Mołodeczna, Grodna, Brześcia, Borysowa, Żłobina, Orszy, Rogaczowa, Łohojska, Rudejska i szeregu innych - w r. 1948. Obecnie już wszystkie większe miasta republiki posiadają generalne plany odbudowy, a duża ilość projektów jest na wykroczeniu.

Budowane w ramach powojennego planu pięcioletniego nowe przedsiębiorstwa przemysłowe przyczyniają się do szczególnej intensywności odbudowy i dalszego szybkiego rozrostu miast. Ku końcowi terminu odbudowy, określonego przez plany generalne, zbudowane zostaną w istocie nowe miasta. Będą one lepiej urządzone i wygodniejsze od dawnych, a wiele z pośród tych miast będzie dwukrotnie większe.

Taka jest skala powojennej odbudowy miast w BSRR⁽¹⁾. Główna waga tej odbudowy polega jednak na zmianach jakościowych, które wprowadzone będą przy rekonstrukcji miast. W związku ze zburzeniem najważniejszych elementów architektonicznych - centralnych dzielnic, placów, głównych ulic itd. - powstała konieczność wprowadzenia poważnych poprawek do przedwojennych planów zabudowy i radykalnego ich udoskonalenia. Przyczajając się w tej dziedzinie zmiany, wprowadzone do projektu planu ogólnego Mińska.

Plan generalny, opracowany w r. 1938, oparty był na następujących głównych założenях: powstanie trzech magistrali o formie pierścieni, co zmieniło pierwotny promieniowy system planu w system promieniowo-pierścieniowy; założenie systemu parkowych masywów zielonych wzdłuż szerokiego zlewiska rzeki Swisłoczy; stworzenie szeregu nowych parków przy łuku Swisłoczy;

(1) Bialoruska Sojusz Komitetu. Rydzica. Lata 1944-1945.

dwukrotnie zwiększenie obszaru istniejącego już parku miejskiego im. Gorkiego; stworzenie specjalnych dzielnic przemysłowo składowych; zachowanie dawnego centrum bez zasadniczej przebudowy sieci ulic (przy decyzji tej wzięto pod uwagę fundamentalny charakter zabudowy tej dzielnicy.) Ruch tranzytowy dalekobieżny (wzdłuż magistrali śródmiejskiej wschód-zachód) przepuszczony miał być przez zaprojektowane w tym celu magistrale, skrążające centrum miasta.

W roku 1944 Komisja Komitetu do spraw architektury, zaproszona do Mińska przez rząd Republiki Białoruskiej opracowała szkic rozplanowania Mińska, który przyjęto za podstawę nowego planu ogólnego (szkic ten opracowali Czł. Ak. Nauk A.W. Szczusiew, członkowie rzeczywisi Akademii Architektury ZSRR W.N. Siemionow, N.J. Koll, A.G. Mordwinow, członek korespondent Akademii Architektury ZSRR B.R. Rubienienko i zasłużony działacz Republiki Białoruskiej w dziedzinie sztuki I.G. Langbard.

Założenia strukturalne przedwojennego planu ogólnego uznały się słuszne i w nowych warunkach. Jednocześnie komisja uchwaliła szereg nowych wniosków, dotyczących rozplanowania centralnej dzielnicy miasta. Do najważniejszych z tych wniosków należała: zasadnicza przebudowa głównej magistrali miasta droga rozszerzenie jej do 40-50 m na całą długość arterii oraz przekształcenie tej głównej magistrali w części przejazdowej średnicowej miasta; powstanie drugiej arterii średnicowej, której przechodzić miało równolegle do systemu parków miejskich; stworzenie na skrzyżowaniu dwóch największych magistrali miejskich nowego centralnego zespołu budowli oraz głównego placu miejskiego. Tak więc w chwili rozpoczęcia szczegółowego opracowania planu ogólnego zabudowy Mińska, najważniejsze zagadnienia nowej struktury planowej miasta zostały już rozwiązane przez grupę najwybitniejszych architektów radzieckich, którzy opierali się w dużym stopniu na przedwojennych projektach.

Fakt, że powojenny generalny plan Mińska jest syntezą wielkiej poprzedniej przedwojennej pracy planistów, umożliwił opracowanie tego powojennego planu ogólnego w niezwykle krótkim czasie, bo w ciągu półtora roku. Plan ten opracowano w Mińsku grupa specjalistów białoruskich pod kierunkiem architekta N.E. Trachtenberga.

Porównanie planu przedwojennego z obecnym wykazuje jednoznacznie i wewnętrzny związek między nimi i duże ich różnice. Elementy przejęte przez nowy plan od planu poprzedniego omówiliśmy powyżej. Jeżeli zaś chodzi o specyficzne zalety planu powojennego, to trzeba zaznaczyć jego wielką przejrzystość i precyzyjność kompozycyjną, bogactwo rozwiązań architektoniczno-planowych, lepsze uwzględnienie i wykorzystanie naturalnych warunków miasta, ich wzbogacenie architektoniczne, głębsza wyróżistość całej kompozycji.

Przejrzystość kompozycyjna powojennego planu generalnego wyraża się przede wszystkim w większej perfekcji zaprojektowanego systemu promienisto-pierścieniowego miasta. Jeśli w planie poprzednim magistrale pierścieniowe miały trasy skomplikowane, to w nowym zarysy ich są płynne i obejmują one najważniejsze życiowe dzielnice miasta. Magistrale promieniste dawnego planu doprowadzały tylko do pierścienia wewnętrzne i tu się kończyły. W obecnym planie dwie najważniejsze aleje średnicowe miasta przecinają dawno centrum i są podstawa rozwiązań planu węzła okręg działy działy centralnej. Poprzednio system promienisto-pierścieniowy nie posiadał wyrażonego architektonicznego centrum. Obecnie nowy zespół centralny jest ośrodkiem, wokół którego powstaje i do którego ciąga się zespół działy działy i innych placów i budowli o przeznaczeniu społecznym.

Plan generalny pozwoli stworzyć miasto jednolite pod względem artystycznym a jednocześnie urozmaicone pod względem rozwiązań poszczególnych węzłów architektonicznych. Nic ma w nim nadmiernego schematyzmu planów XVIII stulecia, nic ma kontrastów rozplanowania, właściwych miastu społeczeństwa klasowego, gdzie architektoniczno-planistyczne bogactwo centrum osiągane kosztem ubóstwa innych działy miasta.

Charakterystyczne są dla naszego socjalistycznego budownictwa konkretne wskaźniki nowego planu generalnego Mińska. Obszar działy działy społecznych, przypadający na jednego mieszkańców, wynosi według nowego planu 15 m.kw. (w boc dzisiejszych 2,5 m.kw.); zamiast jednego gunchu centralnego będąc ich siedem, z których trzy już istnieją (jeden z nich zbudowany już po wojnie). Przed rewolucją Mińsk nie posiadał ani jednego stadionu, obecnie jest ich dwa, a będąc pięć. Najlepszy stadion miejski "Dynamo" zbudowany równie w latach powojennych. Miasto liczy już obecnie

dziesiątki wyższych uczelni i instytutów naukowo-badawczych, w przeszłości zasność nie było ich wiele. Istnieje już rozległa sieć szkół, żłobien, pralni, przychodni lekarskich, szpitali, i sieć ta będzie się rozrastać proporcjonalnie do wzrostu ludności i jej potrzeb.

Wielkie zalety powojennego planu generalnego są wynikiem głębokiej pracy twórczej dużego zespołu wykwalifikowanych mistrzów architektury i innych specjalistów. Kolektyw ten korzystał z ogromnej pomocy i dyrektyw partii i rządu. W toku prac omówiono plan wielokrotnie w całości i w poszczególnych częściach w rządzie BSRR,⁽¹⁾ w Centralnym Komitecie KP(b)B⁽²⁾, oraz w szerokim wachlarzu organizacji społecznych. W wyniku tych dyskusji plan wielokrotnie był korygowany i doskonalony.

Opracowanie generalnego planu Mińska było dla kolektywu architektów białoruskich wielka szkoła twórcza. Doświadczenia w nich zdobyte oddziaływały dodatkowo na całość akcji odbudowy miasta na Białej Rusi. Plan generalny miast białoruskich oznaczał się szeregiem typowych właściwości, które powstały w znacznym stopniu pod wpływem prac nad generalnym planem Mińska; natomiast zasność jego ze swojej strony kształciła się na przykładzie nieprzeciągniętego planu stalinowskiego rekonstrukcji Moskwy.

Sprobujmy zanalizować, jak wprowadził się w życie w planach generalnych różnych miast białoruskich pewne zasady stosowane do całości radzieckiego budownictwa miejskiego.

Jedna z tych zasad jest wszechstronne uwzględnianie naturalnych warunków terenowych, a przede wszystkim zasadnicze udoskonalenie tych warunków. Czujny stosunek do warunków naturalnych, wykorzystanie ich, jako najważniejszego uzupełniającego środka oddziaływania artystycznego, jest jedno ze starych tradycji rosyjskiego budownictwa miejskiego. Jednakże ograniczony kleszczo charakter przedrewolucyjnej zabudowy miast, zawsze wyrażał się w biernym st. sunku do potęgnych czynników przyrody, chociaż odgrywało ona ogólną rolę w dziele poprawy warunków bytowania ludności miejskiej. W kompozycjach planów miejskich w najlepszym wypadku brano pod uwagę dany stan sprzyjających czynników

(1) BSRR = Białoruska Socjalistyczna Radziecka Republika

(2) KP(b)B = Komunistyczna Partia bolszewików w Białorusi.

naturalnych, jakby wchodzące w powien neutralny "sojusz" z przyrodą. Przykładem tego rodzaju związka jest i stary Petrograd, i zaplanowana przez Kazakowa centralna dzielnica Tworu (dzisiejszego Kaliningradu), gdzie zasadnicza strukturę miasta dostosowano do rzek.

Radzieckie budownictwo miast, rozwijając dodatnio cechy tych tradycji, przeciwstawiło biermemu stosunkowi do krajobrazu aktywnie na niego oddziaływanie, wzmacnianie i wzbogacanie jego walorów, słowem - zdecydowanie rewolucyjne przekształcenie przyrody.

Ten nowy, właściwy ludziom radzieckiej epoki stosunek znajdujemy w kompozycjach dzisiejszych generalnych planów miast białoruskich. Wyjaśnimy to na przykładzie Mińska. Rzeka Swisłocz, nad którą leży Mińsk, nie jest głęboka i stan jej wód jest zmienny. Burzliwe jej wylewy wiosenne zatapiają niemal całczyste niektóre dzielnice kraju i przynoszą poważne szkody. Letem zaś Swisłocz staje się właściwie strumykiem. Plan generalny przewiduje wybudowanie w górnym biegu Swisłoczy ogromnego zbiornika wód, regulowanie poziomu wody, rozszerzenie koryta rzeki i stworzenie szeregu dużych zbiorników wód; rzek. strnie się w ten sposób spławnia na odcinku pomiędzy Mińskiem i Boreczynem. Koncepcja ta rozwiązuje więc ważne zagadnienia gospodarcze i jednoczesnie tworzy się w ten sposób nowe naturalne walory krajobrazu miejskiego. Zapatrzone w wodę Swisłocz stwarzają nowe wielkie możliwości poprawy warunków zdrowotnych miasta oraz dalszego rozwoju zadań architektoniczno-planowych.

Większość powołniejszych miast republiki leży nad brzegami wielkich pełnowodnych rzek. W nowych planach tych miast architekci radzieccy rozwiązali zasadniczo, polegając na wzmacnianiu reliktywanych przestrzeni wodnych.

W miastach tych, tak samo, jak w Mińsku, ciążą ku brzegom rzek najważniejsze norwy i węzły planu miejskiego - place centralne, główne ulice, parki.

W Helsu, Pińsku i w szeregu innych miast położonych po jednej stronie rzeki, całkowita kompozycja obecnych planów miejskich jakby "opiera się" o rzekę. Główne punkty tych miast położone są ekscentrycznie w stosunku do terytorium miasta, na jego skraju, przy rzecce. Te założenia kompozycyjne wynikają z historycznych

dróg r zrostu miasta, rozpoczynającego się d rzeki. W nowych projektach to założenie kompozycyjne nie tylko się utrzymuje, lecz i rozwinięte ponownie, że ten kierunek r zrostu miasta klapkuje się wskutek głownego wsr stu terytu rów miejskich. Takiże postrzeganie sprawy centrum miasta jest wielkim sukcesem radzieckiej awansu architekturycznej i praktyki ktrykowej wykorzystywaną w ranków naturalnych przy architekturycznym organizowaniu miasta.

W tych wypadkach, gdy miasto leży po obu stronach rzeki (pałac, Witebsk, Michajlew i inne) traktuje się ją jako osią kompozycyjną planu miasta. Główne ulice miasta wytyczają się równolegle do rzeki i łączą się ją ku rzecze obszernej płatow. Nadbrzeże traktuje się jako esplanadę do przechodzić i odpoczynek ludności.

Nadbrzeżne tereny miejskie przeznaczają się na parki kultury i odpoczynku. W Mińsku np., celom wykonania tego zadania, wyzwala się obszerne tereny od napóź zburzonych budowli, które nie będą odbudowane. Przewidziane jest także przeniesienie w inne miejsce elektrowni miejskiej, która będzie stała nad rzeką, bok parku. Wszystko to wynieść będzie poważnych nakładów pieniężnych, lecz ponownie t. rząd BSRR z twierdził te projekty, wychodząc z założenia, że konieczna jest radikalna poprawa stanu zdrowotnego miasta.

Typowym przykładem ud skonstrowanym powstającego droga historyczna rozplanowania miasta bieloruskich jest przekształcenie w wielu miastach dawnego, przeważnie promienistego systemu ulic w system promienisto-pierścieniowy. Większość miast Bielorussi - Mińsk, Michajlew, Witebsk, Słuck, Orsza, Pińsk, Grodno i inn. mają system ulic promienisty. System taki zapewnia dającą głębsze połączenie periferii z centrum, lecz komunikacja międzysiedzibowa jest przy tym systemie utrudniona. W Mińsku np. przykład nawet do dzielnic położonych względnie blisko d siebie mało daje się tylko przez centrum miasta. Wskutek tego komunikacja trwa dłużej, a centrum jest przeciążone. Przekształcenie promienistego systemu planu w system promienist-pierścieniowy, który tych wad nie ma, jest zatem ważnym zadaniem z punktu widzenia żywego.

Dziś zadań to realizuje się w praktyce. Zauważmy, że równolegle ze stw rzeniem określonego systemu rejestracji miejskich r zrostu znajduje się sprawą nadania im odpowiednich gospo-

rytkw i normalnych profili ich długosci. Szerokość magistrali niemieckich ustala się na 30-40 m. Główne ulice i aleje średnicowe stanowią wyjątek. Szerokość centralnego bulwaru w Połocku zaprojektowana jest na 70 m; odbudowywana obecnie główną ulicą Mińska - ulicą Radziecką - na 48' m szerokości wobec 18 m w przeszłości.

Najbardziej skomplikowanym problemem przy odbudowie miast białoruskich jest stworzenie w nich architektonicznego centrum - głównego zespołu kompozyjnego miasta. Rozwiążanie tego problemu jest niemożliwe bez właściwego ujęcia ciągłości naszej kultury i zadań jej krytycznego przetworzenia. Zagadnienia tradycji i nowotworstwa w budowie miast mają tu szczególną wagę i przy rekonstrukcji różnych miast przybiorą lokalne zabarwienie.

Konkretnie problemy, powstające przy tworzeniu zespołów, otaczających centralne place miast białoruskich, są bardzo różnorodne, lecz ponownie to już dziś można stwierdzić pewną wspólność cech, charakteryzujących ich nowe kompozycje planowe. Przytoczymy pewien przykład. Charakterystycznym rysem większości nowych kompozycji planowych jest stwarta konstrukcja przestrzenna. Z reguły plac centralny, gdzie zwykle odbywają się obchody i uroczystości narodowe, otwarty jest nie tylko od strony rzeki, lecz również od strony parków. Nапрzykład place centralne Witobelska i Homla otwarte będą na trzy strony; plac Pińska i Mińska - na dwie. Nowe przeznaczenie naszych placów centralnych, wielkie zadanie artystyczne naszej epoki, które wysuwa socjalistyczną treść życia i pracy ludzi rodziackich - wszystko to jest dla architektury będącym do tworzenia nowych kompozycji przestrzennych. Nic mniej poważające są cechy, które charakteryzuje nowa organizacja artystyczna centrów szeregu miast białoruskich.

Centrum architektonicznym Homla stał się od początku wieku XIX dawny pałac Paskiewicza i wspaniły park, który go otoczył. Wszelkie plany i cała praktyka budowlana w mieście brązy pod uwagę ten zespół, jako główny czynnik w systemie zabudowy miasta. Główne ulice miasta - Komsomolska i Radziecka - tworzą system o dwóch promieniach, zakończony perspektywistycznie masywnym pałacu. Park wraz z zespołem pałacowym i soborem Pietra i Pawła położony jest na wysokim brzegu rzeki Soż, zajmując około jednej trzeciej nadbrzeżnego frontu miasta. Tu również w punkcie zetknięcia się

parku i głównych ulicach powstaje główny plac miejski. Zaborcy niemiecko-faszyści zburzyli zasadnicze elementy zespołu - parka i zabudowę placu.

Nowy plan generalny przewiduje zabudowę i dalszy rozwój tej wescoce artystycznej brykowe-przestrzennej kompozycji, stworzonej przez mistrzów klasycyzmu rosyjskiego. Zabudowa placu otrzyma równocześnie nową treść demokratyczną, a więc i nowy wyraz architektoniczny. Dziś już buduje się tu nowy teatr, a sam plac, który niegdyś był targiem, przekształcony będzie w centrum kulturalne miasta. Nowy plan generalny Hołdu szczerliwie wykorzystuje i rozwija koncepcję artystyczną mistrzów klasycyzmu rosyjskiego, którzy wybrali dobre miejsce na centrum architektury miejskiej i umieli ją "wosprzeć" całym systemem rozplanowania i zabudowy miasta.

Inne zadanie artystyczne powstało przy planowaniu centralnej dzielnicy Brześcia. Miasto Brześć jest bramą Związku Radzieckiego, prowadzącą na Zachód. Otoczona nimbenem sławej siwej twierdzy brzeskiej jednookretnie w ciągu wielu wieków pierwsza stolica wrogów ziemi rosyjskiej. Miasto leży w pewnej odległości od twierdzy. Rozplanowano ją na prostokątnie i zbiwiem wszelkiego charakteru artystycznego: jednostrajnie przylegają jedna do drugiej dzielnice miasta (poza nimi w dodatku na płaszczyźnie). Brześć nie ma i nie ma żadnego architektonicznego centrum, ani głównego placu.

Plan generalny Brześcia przewiduje powstanie parku na terenie pomiędzy twierdzą a pałacem. W centralnej części parku zaprojektowany główny plac miejski. Architekci, którzy budowane będą tu zespoły, mają przed sobą skomplikowane zadanie. Mając do dyspozycji nie wielki zespół centralnego placu Brześcia, trzeba będzie rozwiązać zadanie o wyjątkowym znaczeniu ideologicznym i artystycznym. Brześć, w przeciwieństwie do Hołdu, nie ma tradycji architektonicznej, wszystko tu tworzyć trzeba od nowa.

Pińsk i Połock posiadają centralne punkty architektoniczne w postaci placów i wzgórznych się nad nimi wieżowymi kościołami. Plan tych placów centralnych jest swisty i nie poważny wyrazu. Lecz ich oblicze architektoniczne obce jest dla uczuć narodu radzieckiego; mówi ono o czasach ucieniowania ludu białoruskiego przez panów polsko-litewskich. Według nowych

projektów rozplanowania miasta place te przedstawiają planami centralnymi. Architekci będą musieli rozwiazać skomplikowane zadanie artystyczne, wyrazić środkami architektonicznymi przeciwnieństwo między jasną i radosną tonażnicząością a ponurą przeszłośćią jarzmia ludzkościennego.

Generalne plany miast białoruskich realizują się w szybkinie tempie. Wykonane prace odbudowy i przebudowy dziś już pozwalały sądzić o walorach praktycznego rozwiązania wielkich zadań urbanistycznych. Za przykład posłużyć może Mińsk.

Jak wiadomo, centralna dzielnica Mińska ma jasno wyrażone granice przestrzenne: położona jest ona na wysokim wzgórzu i z trzech stron otoczona odlewiskami rzek. Ta ta sytuacja topograficzna jest nadzwyczaj korzystna; doprowadza ona do postruktowania centrum miasta jako jednolitego zespołu architektonicznego, dobrze się przedstawiającego z różnych punktów terytorium miasta.

W czasach przedrewolucyjnych możliwości tych nie wykorzystano. Stoki wzgórza centralnego i odlewiska rzek były zabudowane bezładnie.

Jednakże niektórzy architekci radzili również nie doceniali w swym czasie wielkiego znaczenia tła ogólnego; np. przykład wielkie monumentalne gmachy, zbudowane na szczycie centralnego wzgórza w Mińsku, zwrócone były do stoku wzgórza swymi tylnymi ścianami, zaś ich sylwetki ogólne były bez wyróżu.

Obecnie zwrócono na te wady architektury centralnej dzielnicy Mińska należytą uwagę. Na szczycie wzgórza powstały gmachy publiczne, zwrócone swymi frontami ku stokom, ujętym w ramy ogrodów i parków.

Stworzenie swego rodzaju pierścienia parków wokół gmachów publicznych wzdłuż stoków całego centralnego wzgórza jest obecnie zadaniem wielkiej wagi. Wysoko artystyczne jego rozwiązanie nad Mińskowi niepowtarzalną indywidualność architektoniczną i przekształci go w jedno z najpiękniejszych miast Związku Radzieckiego.

Nażnym problemem tworzenia nowej architektury Mińska jest zabudowa głównej magistrali stolicy - ulicy Radzieckiej, która przebiega wzdłuż całego wzgórza centralnego. W przeszłości była to uliczka wąska i żerana; obecnie buduje się ja, częściowo już

się zbudowało, jako przebiegająca po linii prostej aleję społeczną o dwunastometrowych chodnikach i dwudziestometrowej jezdni. Kompozycja ulicy Radzieckiej w znacznym stopniu już się skryteliowała. Łącząc dwa wielkie nowe place, magistrali ta przebiega następnie przez dzielnicę centralnego parku. Pierwsza część tej magistrali - pomiędzy dwoma najgłówniejszymi placami miasta - już się realizuje. Zabudowa tej ulicy kieruje architekt M.P. Paruśnikow. Zakończona jest według jego projektu pierwsza budowla - dom rządowy na rogu ulicy Komsomolskiej. Obecnie na tym odcinku ulicy buduje się dom towarowy i trzy wielkie domy mieszkalne.

Na Białorusi, jak i w innych republikach naszego kraju, odbywają się roboty urbanistyczne, niebywałe pod względem swego rozмаłu i tempa. Ograniczne zniszczenia wojenne miast i wsi byłyby przy innym ustroju społecznym klęską niewątpliwą. W szybkiej odbudowie i rozwoju miast, które wróg tak bardzo zniszczył, w rozwoju, który przebiega na wyższym poziomie, niż nawet w latach przedwojennych - przejawia się ze szczególną siłą potęga socjalistyczno-ustroju radzieckiego.

Plany generalne odbudowy i przebudowy miast - te niezwykłe dokumenty naszej epoki socjalistycznej - czynnie i konsekwentnie wprowadzane są w życie. Obchodzący obecnie trzydziestolecie swojej republiki wolny, pracowity, utalentowany naród białoruski przy pełnym poparciu wielkiego narodu rosyjskiego, pod kierunkiem partii bolszewickiej, prowadzi olbrzymią pracę twórczą.

Przeminie nie wiele czasu i miasto białoruskie rozkwitnie w całym pięknie swego socjalistycznego istnienia. Będą to miasta, przeswietlone przez słonecz i szczęście ludzkie, z którymi marzyły najświatlęjsze, najlepsze umysły. -

